

Мар'яна Віхер

студентка гр. ФФМ-21

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах нестачі фінансових ресурсів в органів місцевого самоврядування та відсутності стабільності їхніх джерел доходу в Україні, актуальність проблеми щодо вдосконалення системи місцевих податків і зборів постає надзвичайно гостро. Ефективне утворення місцевих фінансів у країні є одним з ключових факторів для стабілізації економічної ситуації. Цей процес здатний перетворити територіальні громади, які отримують дотації в суб'єкти, які здатні самостійно, лише за рахунок власних доходів вирішувати різного роду питання в соціально-економічній сфері. У той же час розвинених країнах світу муніципалітети, які опираються на власні фінанси, виступають стабілізаторами соціального та політичного порядку, фінансової та економічної ситуації у державі.

Чинна система місцевого оподаткування в Україні сьогодні не здатна у повному обсязі забезпечити виконання цілей державної політики, вимог та цілей платників податків. Ряд недоліків, допущених при її створенні, призвели до того, що «...податки не виконують повноцінно як фіскальної, так і стимулюючої функції. Сфера матеріального виробництва фактично пригнічена податками, що призводить до зменшення оподатковуваних оборотів та відповідно до скорочення бюджетних надходжень. Унаслідок чинна податкова система, замість того, щоб стимулювати виробництво спричиняє його скорочення та практично не наповнює доходи бюджету» [1, с. 103].

Одним із найбільш вагомих елементів системи місцевого оподаткування потенційно вважають податок на майно, що здатний забезпечити значний обсяг надходжень до бюджетів різного рівня. У багатьох країнах світу «... податок на майно становить від 1% до 3% усіх загальних податкових надходжень, а у власних надходженнях місцевих бюджетів коливається в межах від 10% до 87%. У той же час, механізм оподаткування податку на майно в Україні не тільки не забезпечує значних фіскальних надходжень до місцевих бюджетів, але також у багатьох аспектах не відповідає критеріям соціальної справедливості» [2, с. 119].

Особливу увагу слід зосередити на функціонування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. У законодавчому визначенні бази оподаткування використовується універсальний підхід до встановлення частини нерухомості, яка не підлягає оподаткуванню. Зокрема, в незалежності від категорій платників та їхніх фінансових станів, база оподаткування об'єкта житлової нерухомості зменшується на певну кількість квадратних метрів відповідно до визначених норм: для квартир – 60м², для будинків – 120м², для різних типів нерухомості – 180 м².

Незважаючи на те, що надання пільг з податку на нерухоме майно відповідає практиці інших країн, в Україні існує дискусія щодо підходу їх надання. Перш за все, «...універсальний принцип визначення частини нерухомості, що не оподатковується не враховує принцип соціальної справедливості, оскільки не залежить від фінансового стану платника. Наступним недоліком є те що, законодавчі норми щодо незастосування пільг для власників нерухомості, використаної для отримання прибутку, хоч і теоретично обґрунтовані, проте на практиці можуть бути недостатньо реалізованими через характер мало здійсненої декларації» [3, с. 121]. Для удосконалення системи надання пільг з податку на нерухоме майно необхідно:

- забезпечити об'єктивність та прозорість у наданні пільг;
- розглянути можливість встановлення пільг у залежності від специфіки нерухомості, такої як призначення для приватного проживання, комерційної діяльності чи використання для громадських потреб;
- залучати громадськість до процесу прийняття рішень щодо надання пільг для забезпечення максимальної відповідності інтересам громади;
- враховувати пільги для власників нерухомості, які використовують нерухомість для інвестицій або реконструкцій з метою розвитку.

Найбільш обговорюваним аспектом податку на нерухомість, відмінну від земельної ділянки є підхід щодо визначення бази оподаткування, якою відповідно до законодавства виступає площа об'єкта нерухомого майна. Практика, яка «...визначає базу оподаткування за площею нерухомості, створює не рівні умови для власників нової чи краще розташованої нерухомості порівняно з власниками майна із великим ступенем зносу або ж не дуже хорошим місцем розташування» [4, с. 51].

Один із варіантів компромісу, який сприятиме збільшенню справедливості в системі оподаткування нерухомості, полягає «...у застосуванні коригуючих коефіцієнтів, при встановленні бази оподаткування. Відтак, коригуючі коефіцієнти враховують місцезнаходження об'єкта (чи це буде сільська чи міська місцевість, центр чи окраїна населеного пункту). Однак, в стратегічному плані доцільно розглядати перехід до визначення оподаткування в основі якої вартість нерухомого майна, що створить можливість у повній мірі забезпечувати принцип соціальної справедливості у системі оподаткування та попереджати діяння власників, спрямованих на зменшення обсягу платежів. У випадку надання податкових пільг слід використовувати індивідуальний підхід, який враховує неоподатковувану площу для кожного жителя та на додаток загальний норматив для сім'ї» [5, с. 19].

В умовах економічної та фінансової нестабільності в Україні питання ефективного оподаткування плати за землю постає доволі гостро. Удосконалення системи справляння плати за землю вимагає суттєвих змін, оскільки даний податок може стати значним джерелом фінансових ресурсів для різних рівнів бюджетів та сприяти ефективному використанню земельних ресурсів.

Особливу увагу доцільно звернути на складові елементи плати за землю, такі як розмір податкових ставок та перелік пільг, які сьогодні практично

мінімізують його можливості як інструмента фіскального впливу на соціальний добробут. Податковим кодексом України визначено перелік категорій населення, що звільняються від сплати земельного податку. Проте, через категоріальний підхід до формування списку осіб, що мають право на пільги (не враховуючи їхній матеріальний стан), для забезпечення еквітабельності оподаткування для інших груп платників, розмір використання пільг обмежується, зокрема, «...для введення особистого селянського господарства до 2 га, а також для використання земельної ділянки у розмірах від 0,1 га до 0,25 га для будівництва та обслуговування житлового будинку та інших цілей. Завдяки використанню цих норм обмежується кількість осіб, які мають обов'язок сплачувати плату за землю в Україні, що позбавляє саму ідею пільги як потенційного інструмента надання деяких переваг платникові податку. У результаті це призводить не лише до втрат у дохідній частині бюджету, але й до невиправданого збагачення власників за рахунок невикористаного резерву доходів бюджету» [6, с. 47].

Важливо відзначити наявність широкого кола платників податку, які фактично користуються пільгами з плати за землю через неправильний облік земель. Не дивлячись на досить поширену думку, що перевагою земельного оподаткування є складність приховати власність землі, що забезпечує повноту у сплаті податку, на практиці, основним фактором для настання податкового зобов'язання є присутність відповідної земельно-кадастрової документації. У зв'язку з «...недостатньою інвентаризацією земельних ділянок та відсутністю необхідних документів у багатьох власників та орендарів землі, чимала кількість потенційних платників земельного податку фактично виключена із сфери податкового оподаткування без належного обґрунтування. Внаслідок цього відбувається не тільки втрата суттєвих надходжень до місцевих бюджетів, але й порушуються засади загальності оподаткування» [8, с. 80].

Розглядаючи розмір податкових ставок плати за землю, то згідно із законодавством органи місцевого самоврядування мають право встановлювати самостійно ставки плати за землю, у межах встановлених Податковим кодексом України. Зокрема: «...для лісових земель – не більше 0,1% від їх нормативної грошової оцінки та за земельні ділянки, що знаходяться в постійному користуванні суб'єктів господарювання (окрім державної і комунальної форми власності), - в розмірі не більше 12% від їх нормативної грошової оцінки» [9]. Проте, слід зауважити, що у переважній більшості територіальних громад розміри ставок плати за землю визначені на рівні, який суттєво менший за максимальні значення, що має достатньо негативні соціальні та фіскальні наслідки.

У розрізі плати за землю, окремий вплив на економічний стан населення має регулювання розміру орендної плати, впливаючи на рівень їхніх доходів. У практиці багатьох орендарів ставки орендної плати за земельні ділянки перевищують мінімальний граничний рівень, що призводить до зростання доходів власників. Проте, наявні проблеми, такі як відсутність ефективних об'єднань власників землі та присутність локальних монополій орендарів, обмежують ріст вартості оренди для фізичних осіб. Це особливо важливо, оскільки «...на ринку оренди державної землі існують ознаки середовища конкуренції та прозорих

процесів, тоді як для приватної землі притаманний «риннок покупця», що може призвести до втрат доходів у власників земельних ділянок. З огляду на це, важливо підвищити рівень орендної плати за використання земельних часток, тобто паїв до 7%. Практично дане підвищення не відобразиться на процесах оренди земель, що знаходяться у державній власності, проте, надасть можливість захистити інтереси власників дрібних земельних ділянок у контексті «ринку покупця» [10, с. 165].

В цілому, аналізуючи плату за землю в Україні можна стверджувати, що вона відзначається обмеженою ефективністю, а її потенціал у сфері перерозподілу доходів населення України не реалізовується належним чином. Основні «...напрями вирішення цих проблем включають перехід до принципу визначення об'єкта оподаткування земельним податком на основі їх вартості, завершення процесу повної інвентаризації земель, оптимізація процедур надання пільг із сплати податку за землю, а також підвищення розміру ставок земельного податку» [12, с.84].

Окрім вище вказаного, важливим аспектом є «..визначення стратегії щодо оптимізації місцевого оподаткування в Україні з урахуванням визначених переваг кожного регіону, а також розробка методів його покращення. Основною метою даної концепції є забезпечення оптимізації діяльності органів місцевого самоврядування та чинного податкового законодавства, здійснення збалансування місцевих бюджетів і збільшення повноважень місцевого самоврядування у стягненні місцевих податків та зборів» [13, с. 7]. Водночас, необхідно враховувати принципи фінансового забезпечення місцевого самоврядування, такі як автономність та гласність, які були задекларовані Європейською хартією місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук Н. І. Місцеві податки і збори в Україні: сучасний стан та перспективи реформування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. С. 102-105.
2. Лазука С. Б. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні. *Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків*. 2017. С. 118-122.
3. Майстренко О. Податок на нерухоме майно як додаткове джерело наповнення місцевих бюджетів. *Право України*. 2009. № 10. С. 118-124.
4. Волохова І. С. Місцеві податки та збори в доходах місцевих бюджетів України: наслідки проведених реформ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. № 23 (2). С. 50-53.
5. Бачо Р. Й., Гапак Н. М., Иллар Е. Й. Оцінка ролі місцевих податків і зборів у забезпеченні фінансової безпеки органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Економіка. 2013. № 4 (41). С. 16-25.

6. Горин В. П., Булавинець В. М. Плата за землю як інструмент фіскального регулювання суспільного добробуту. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2020. №3. С. 46-52.
7. Горин В. П., Варемчук І. В. Проблеми фінансового забезпечення аграрного сектору. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 2. С. 518-524.
8. Городецька Т. Е. Проблеми та шляхи реформування системи місцевого оподаткування в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 31. С. 79-82.
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. №2755-VI: станом на 3 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 04.09.2023).
10. Пономарьова В. С. Сучасна проблематика майнового оподаткування: національний та міжнародний вимір. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. № 2 (27). С. 161-168.
11. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: теоретична концептуалізація та проблеми функціонування. Монографія. Економічна думка ТНЕУ, 2020. 516 с.
12. Мельник А. М. Проблеми оподаткування нерухомого майна в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. №19. С. 82-86.
13. Іщенко М. І., Міщук Є. В., Мясоєдова А. М. Місцеві податки та збори у забезпеченні економічної безпеки держави. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2020. №25. С. 5-12.
14. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: Монографія / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина: Монографія. К.: Кондор, 2012. 376 с.